

Vojna v Ukrajini in širitev NATA

Anton BEBLER

Uvod

Vojna v Ukrajini je največja in najbolj krvava vojna v Evropi po letu 1945. Oboroženi spopad v Ukrajini, ki poteka od leta 2014, je v marsičem poseben v primerjavi z drugimi sodobnimi vojnami. Med drugim gre za prvo vojno, neposredno povezano s širitvijo Nata. V drugi fazi vojne je sodelovalo pet jedrskih sil – ena kot neposredna udeleženka in štiri, ki so nudile pomoč eni od vojskujočih se strani, pri čemer je bilo vojaško osebje vseh petih držav prisotno na ukrajinskem ozemlju. Vojna se je v drugi fazi razširila tudi na ozemlje Ruske federacije in območje Črnega morja. Raven konvencionalnega bojevanja in posredovanja drugih akterjev v vojni med Rusijo in Ukrajino je verjetno omejila grožnja jedrskega holokavsta. Poleg vojaškega vidika ima ta hibridna vojna pomembne gospodarske, tehnološke in propagandne razsežnosti. V prvi fazi in v zaključku druge so diplomatska prizadevanja potekala vzporedno z bojevanjem, a brez učinka nanj. V zadnjem obdobju je ta vojna prepoznavna po množični uporabi dronov in raket. Vojna traja že enajst let, po nekaterih, sicer nepreverjenih zahodnih ocenah pa naj bi skupno število padlih vojakov na obeh straneh doseglo skoraj dva milijona.

131

Prva faza vojne (april 2014 – februar 2022)

Glavni vzrok prve faze vojne v Ukrajini je bil podoben tistim, ki so povzročili oborožene spopade in vojne med letoma 1974 in 1999 na Cipru, v Moldaviji, Gruziji, Ruski federaciji, Azerbajdžanu in na območju nekdanje Jugoslavije. Med navedenimi primeri je bila prva faza vojne v Ukrajini po poteku in značilnostih najbolj podobna vojni na Hrvaškem (1991–1995).

Vzroki teh vojn so bili tesno povezani z velikimi geopolitičnimi spremembami, ki so se v Evropi začele pred približno 35 leti. Te spremembe so vključevale dekolonizacijo, konec hladne vojne med dvema vojaško-političnima blokoma

in val liberalnodemokratičnih reform političnih sistemov v vzhodnoevropskih državah. V obdobju treh let je približno trideset različnih državnih entitet na območju treh nekdanjih socialističnih federacij – Jugoslavije, Sovjetske zveze in Češkoslovaške – razglasilo suverenost. Od teh jih je triindvajset obstalo in si pridobilo splošno mednarodno priznanje suverene države, med njimi tudi Hrvaška in Ukrajina.

Vojni na Hrvaškem in v Ukrajini sta zajemali spopade med dvema paroma sosednjih in deloma prekrivajočih se slovanskih narodov. Obe vojni sta potekali na ozemljih razpadlih socialističnih federacij – SFRJ in ZSSR. Vzroki zanje so bili tesno povezani z razpadom obeh federacij leta 1991 in z zlomom njunih komunističnih režimov, ki jima je predhodil in razpad povzročil.

Institucionalna struktura SFRJ je bila zelo podobna strukturi najstarejše »socialistične federacije«, ZSSR. Skupna značilnost obeh je bila delitev federacije na polnopravne republike in avtonomije. Večina ali vse te federalne enote so bile etnično poimenovane. Ob ustanovitvi obeh federacij manjšinam največje etnične skupine (Srbom in Rusom) ni bila podeljena avtonomija znotraj drugih republik. Vojne so izbruhnile po razglasitvah suverenosti in avtonomije ter referendumih, ki so jih organizirali nekateri pripadniki srbske skupnosti v jugozahodni Hrvaški in nekateri pripadniki ruske ter rusko govoreče skupnosti v vzhodni Ukrajini. V obeh primerih sta centralni vladi zavrnila pogajanja z uporniki in se odločili za njihovo vojaško zatrtje. Oboroženi spopadi na Hrvaškem in v Ukrajini so se razvili v deloma različne kombinacije državljanske in meddržavne vojne. Državljska komponenta se je nanašala na oboroženi spopad med ultranacionalističnim režimom v nekdanji drugi najbolj naseljeni republiki na eni strani in delom največje nacionalne manjšine, tesno povezane z največjo etnično skupino v nekdanji federaciji, na drugi. Vsaka vojna se je odvijala predvsem na ozemlju nekdanje druge najbolj naseljene republike, ki je utrpela največjo škodo. V obeh vojnah je šlo za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, uvedene so bile mednarodne sankcije.

Posebnosti vojne v Ukrajini

Predniki današnjih Rusov in Ukrajincev so si v daljni preteklosti delili skoraj 400 let skupne zgodovine v Kijevski Rusi. V 13. stoletju je to veliko državno tvorbo uničila invazija Tatarov-Mongolov. Dolga prevlada litovskih in poljskih fevdalnih vladarjev nad predniki današnjih Ukrajincev je v naslednjih stoletjih močno prispevala k njihovemu kulturnemu in jezikovnemu oddaljevanju od Rusov. Leta

1648 so se kozaški predniki dela današnjih Ukrajincev uprli poljski fevdalni oblasti, leta 1654 pa so Moskovsko carstvo zaprosili za zaščito in se mu prostovoljno podvrgli. Naslednji dve stoletji in pol, do leta 1917, so bili del Ruskega imperija, poimenovan Rutenija in pozneje Malorusija. Leta 1918 je bila razglašena neodvisna Ukrajinska ljudska republika. Novo politično ime »Ukrajina« se je ohranilo tudi pod boljševiki, leta 1922 pa je Sovjetska Ukrajina postala polnopravna zvezna republika Sovjetske zveze. V nekaj desetletjih je Moskva ozemlje Sovjetske Ukrajine v primerjavi z velikostjo kozaškega Hetmanata, ko se je ta priključil Moskovskemu carstvu, več kot podvojila. To je bilo doseženo v več zaporednih fazah leta 1920–1922, 1939–1940, 1945–1947 in 1954 z arbitrarno priključitvijo dežel Novorusije z milijoni Rusov in rusko govorečih ljudi na vzhodu in jugu ter z aneksijo delov Poljske, Češkoslovaške, Romunije in dela Moldavije na zahodu. V vseh teh primerih je bilo to storjeno brez soglasja prebivalstva. Tako je bila ustvarjena velika, večetnična in večkulturna sovjetska republika, v nekaterih primerih v nasprotju z mednarodnim pravom (to zlasti velja za pakt Molotov – Ribbentrop) ali s sovjetskimi zakoni. Leta 1991 so vse te teritorialne pridobitve postale del neodvisne Ukrajine v njenih mednarodno priznanih mejah, čeprav je Kijev pred tem kršil zvezni zakon o razpustitvi Sovjetske zveze, saj ni dovolil, da bi poleg vseukrajinskega referendumu izvedli še referendum o statusu Krima. Od leta 1945 je Ukrajina več kot štiri desetletja in pol uživala simbolično darilo Moskve – status ustanovne članice OZN – čeprav ni bila neodvisna država, temveč sestavni del druge ustanovne članice (ZSSR). Ko je bila Sovjetska zveza na pobudo Moskve neustavno razpuščena in je Ukrajina dosegla neodvisnost, ji ni bilo treba zaprositi za članstvo v OZN.

Različen politični in gospodarski razvoj v obeh neodvisnih državah sta razkrila številne nasprotujoče si interese in več nerešenih bilateralnih vprašanj ob ločitvi. Ta vprašanja so v obeh fazah vojne v nekoliko različnih kombinacijah prispevala k oblikovanju dveh skupin konfliktnih političnih, varnostnih, gospodarskih, kulturnih in drugih odnosov: (1) med Rusko federacijo in Ukrajino ter (2) znotraj Ukrajine. Med slednjimi so se stare kulturne razlike med tremi glavnimi etničnimi in kulturnimi skupnostmi razvile v politične konflikte med galicijskimi Ukrajinci na zahodu ter maloruskimi Ukrajinci in Rusi na vzhodu in jugu. V 20. stoletju so se ti konflikti štirikrat sprevrgli v krvave notranje spopade. Na tem zgodovinskem ozadju je položaj številčne ruske manjšine postal vse bolj izraziti politični problem, zlasti z vzponom ukrajinskega ultranacionalizma in z uradno spodbujanjem kultom Stepana Bandere. V kombinaciji z različnimi stališči zahodnega in vzhodnega dela države glede odnosov z Rusijo, EU in Natom so k političnim napetostim, ki so februarja in marca 2014 prerasle v odkrite spopade, pomembno prispevala tudi jezikovna vprašanja.

Evropska unija in njena politika vzhodnega sosedstva sta pomembno prispevali k zaostritvi tega konflikta. Možnost sklenitve neokolonialnega pridružitvenega sporazuma z EU je še poglobila notranje politične delitve v Ukrajini. Ko je ukrajinska vlada odločila, da podpis sporazuma odloži, so v Kijevu izbruhnili od zunaj spodbujeni množični protesti. Ti so se hitro sprevrgli v nasilje in zasedbo nekaterih vladnih stavb, za kar so bile odgovorne oborožene ultranacionalistične skupine iz Galicije. V tem ozračju je 21. februarja 2014 v Kijevu prišlo do državnega udara, pri katerem so ZDA odigrale pomembno vlogo. Novi režim je oblast prevzel s kršitvijo ukrajinske ustave in sporazuma, ki so ga sopodpisali trije zunanji ministri držav članic EU.

134

Kombinacija obljubljenega članstva Ukrajine v Natu in popolne odvisnosti novega kijevskega režima od ZDA je napovedovala, da bo Rusija zagotovo izgubila svojo staro pomorsko bazo v Sevastopolu, za katero je od leta 1992 plačevala visoko najemnino. Poleg tega bi Sevastopol kot prihodnja pomorska in zračna baza Nata predstavljal neposredno grožnjo varnosti Rusije ter njenemu geopolitičnemu položaju v Črnem morju in Sredozemlju. Da bi to preprečila, je Moskva lažje oboroženim enotam mornariške pehote, ki so bile zakonito nameščene na Krimu, ukazala, naj v neoznačenih uniformah prevzamejo nadzor nad celotnim polotokom. To dejanje očitne agresije je bilo po cilju podobno agresiji ZDA in Nata proti Zvezni republiki Jugoslaviji leta 1999 – šlo je za nasilno odcepitev dela ozemlja suverene evropske države. Srbija se je takrat močno uprla, več kot trimesečno bombardiranje Nata pa je povzročilo približno dva tisoč smrtnih žrtev in ogromno gospodarsko škodo. Po drugi strani enote ruske mornariške pehote na Krimu niso, zaradi strogih ukazov Kijeva, naletele na odpor približno 26.000 ukrajinskih vojakov in niso povzročile žrtev ali škode. Ukrajinski uradniki so Krim preprosto zapustili. Temu hitremu prevzemu nadzora je kmalu sledil uspešen referendum, ki so ga spremljali mednarodni opazovalci in na katerem je bila odobrena odcepitev Krima od Ukrajine ter njegova ponovna priključitev Rusiji. Moskva si je tako vzela nazaj Krimsko pokrajino, ki jo je Nikita Hruščov podaril Ukrajini ob 300. obletnici njene združitve z Rusijo, medtem ko je Kijev pozneje enostransko anektiral Sevastopol.

Prva faza vojne v Ukrajini

Tesno povezane z dramatičnimi dogodki v Kijevu so bile vstaje v več ukrajinskih mestih in razglasitvi »suverenosti« in »avtonomije« v Lugansku in Donecku. Te vstaje so bile predvsem protesti proti novemu režimu in odziv na sprejetje diskriminatornega zakona, ki je ruski jezik prikrajšal za status drugega uradnega jezika

v pokrajinah z močno večino ruskih in rusko govorečih prebivalcev. Režim v Kijevu je 13. aprila 2014 protestnike označil za »teroriste«, razglasil »protiteroristično operacijo« in njeno izvedbo zaupal ukrajinski vojski.

Ta vojaška operacija je začetek prve faze vojne v Ukrajini. Ukrajinska vojska je v napadih na donbaške avtonomiste uporabila bombnike, tanke, oklepna vozila in artilerijo, medtem ko so bataljoni ukrajinskih ultranacionalističnih prostovoljcev, financirani s strani ukrajinskih oligarhov, uporabljali artilerijo in lahko orožje. Na obrambni strani je bilo približno 35.000 pripadnikov teritorialnih ljudskih milic Doneške in Luganske ljudske republike ter ruskih in drugih prostovoljcev (vključno s srbskimi). Podobno kot je Srbija pomagala Republiki Srbske krajine na Hrvaškem, vendar bistveno obsežneje, je Ruska federacija obema obleganima republikama nudila mnogostransko podporo, ki je obsegala finančno, materialno, humanitarno in vojaško pomoč. Ruski profesionalni vojaki so bili vključeni v lokalne milice in niso delovali kot redne enote ruske vojske. Hkrati so oborožene sile ZDA in Velike Britanije ukrajinski vojski nudile zelo obsežno materialno in drugo vojaško pomoč, vključno s tisoči svetovalcev in inštruktorjev. Po številu so bili primerljivi z ruskim vojaškim osebjem na drugi strani fronte.

15. februarja 2015 je ukrajinski predsednik Petro Porošenko podpisal sporazum Minsk 2. Podpisali so ga tudi voditelji Nemčije, Francije in Rusije, Varnostni svet OZN pa ga je soglasno sprejel kot resolucijo, s čimer je postal del mednarodnega prava. Ta sporazum je predstavljal osnovo za mirno rešitev konflikta v Donbasu, vendar ga Porošenko in njegov naslednik Volodimir Zelenski nista spoštovala. Ukrajina ni izpolnila večine svojih 12 obveznosti, vključno s ključnimi določbami, po katerih bi morala podeliti ustavno zagotovljeno avtonomijo ruskim in rusko govorečim prebivalcem v Donbasu. Poleg tega je Zelenski prelomil svojo predvolilno obljubo, s katero je leta 2019 zmagal na volitvah, in ni ustavil državljanske vojne. Ker je kijevski režim že izgubil Krim, je zavrnil možnost avtonomnih, pretežno rusko govorečih regij znotraj federalizirane Ukrajine. Takšna ureditev kot cena za mir bi bila podobna od ZDA vsiljeni rešitvi za Bosno in Hercegovino z Daytonskim sporazumom, vključno z Republiko Srbsko kot njenim sestavnim delom. Ta zavrnitev, narekovana s strani ultranacionalistov v kijevskem režimu, je bila usodna napaka, ki je imela za Ukrajino katastrofalne posledice.

Do februarja 2022 je državljanska vojna v Donbasu zahtevala med 14.000 in 20.000 smrtnih žrtev. Dve premirji nista ustavili ukrajinskega obstreljevanja ukrajinskega ozemlja, ki je povzročilo tisoče žrtev med civilnim prebivalstvom v obeh samooklicanih republikah. Ukrajinski napadi so se nadaljevali več kot 9 let, spremljani s hudimi kršitvami mednarodnega humanitarnega prava. Vse to obdobje je Vladimir Putin vztrajal pri izvajanju sporazuma Minsk 2 in večkrat

zavrnil prošnje obeh republik, da ju brani z vključitvijo v Rusko federacijo, kot je storil s Krimom. To je kazalo, da primarni ruski cilj glede Ukrajine ni bila teritorialna širitev Rusije, temveč preprečitev njenega članstva v Natu. Vladimir Putin je očitno računal, da bi avtonomne rusko govoreče regije znotraj federalizirane Ukrajine lahko preprečile njeno članstvo v Natu. Poleg tega je bil za Rusijo Krim strateško znatno pomembnejši od Donbasa.

Druga faza vojne v Ukrajini

136

21. marca 2021 je Zelenski grobo prekršil sporazum Minsk 2 in mednarodno pravo, ko je ukrajinski vojski ukazal, naj osvobodi ozemlji obeh republik in Krima. Večji del ukrajinske vojske je bil nato premeščen v njihovo bližino, kar so jasno zaznali ruski sateliti. Namesto za mirno rešitev konflikta se je Zelenski tako odločil za popolno vojaško zatrtje donbaških avtonomistov in ponovno osvojitve Krima. On in njegovi ameriški patroni so se dobro zavedali, da bo taka poteza izzvala močan odziv Rusije. 16. februarja 2022 je ukrajinska vojska po njegovem ukazu začela drugo, veliko bolj nasilno fazo vojne. Od tega datuma se je intenzivnost ukrajinskega obstreljevanja Donecka začela povečevati od nekaj deset na 1.500 eksplozij dnevno.

V kombinaciji s premiki ukrajinskih čet je ta val artilerijskega ognja močno nakazoval, da se pripravlja velik kopenski napad kot del izvajanja ukaza iz marca 2021. To je bilo zelo podobno začetku gruzijske ofenzive proti samooklicani Republiki Južna Osetija 7. avgusta 2008. Ta močna ukrajinska eskalacija je bila brez dvoma usklajena z ameriškim predsednikom Joejem Bidnom, ki je javno napovedal, da bo Rusija napadla Ukrajino 16. februarja 2022.

Stopnjevanje nasilja, ki ga je ukazal Zelenski, je v nekaj dneh uspešno izzvalo močan in predvidljiv ruski odziv. Na politični in pravni ravni je to pomenilo, da je Ruska federacija priznala obe republiki kot neodvisni državi, da je z njima podpisala sporazuma o prijateljstvu, sodelovanju in medsebojni pomoči ter ugodila njunima prošnjama za pomoč in zaščito v skladu s 51. členom Ustanovne listine OZN, pri čemer se je sklicevala na odgovornost za njuno zaščito. Pri slednjem je Ruska federacija uporabila podobno utemeljitev kot Nato leta 1999 za svojo agresijo proti Zvezni republiki Jugoslaviji.

Na vojaški ravni je bil Putin soočen z realno možnostjo, da Ukrajina za-
duši obe klientelni, rusko govoreči paradržavi. To bi njuno večinsko prebivalstvo izpostavilo maščevanju ukrajinskega ultranacionalističnega režima in ga, podobno kot Srbe na Hrvaškem, prisililo v množični beg čez mejo. Putin je

kasneje pojasnil, da je moralna dolžnost višja vrednota od legalnosti. Tudi iz notranjih razlogov si ni mogel privoščiti ponižujočega političnega poraza, podobnega tistemu, ki ga je doživel Slobodan Milošević na Hrvaškem avgusta 1995. Nasprotno kot avgusta 2008 v Gruziji ni čakal na popoln ukrajinski kopenski napad. Putin je lahko v celoti pričakoval, da bodo temu sledile strožje zahodne sankcije od tistih, ki so bile že v veljavi, tudi če bi bil ruski odziv na ukrajinsko ofenzivo le zmeren.

Verjetno na podlagi napačne ocene tako ukrajinskih zmogljivosti in odločnosti pri odporu kot tudi verjetnega odziva Zahoda je Putin prenačljeno in zavestno v nasprotju z mednarodnim pravom ukazal »posebno vojaško operacijo«. Ta je vključevala invazijo na Ukrajino 24. februarja 2022 z omejenim kontingentom ruskih kopenskih sil. Ta poteza je bila kombinirana z obsežnim uničenjem ukrajinskega letalstva, sistema protizračne obrambe in druge vojaške infrastrukture. Kljub ignoriranju aksioma vojaške znanosti je bila invazijska sila ruskih kopenskih čet poslana proti ukrajinski vojski, ki je bila trikrat številčnejša. Ta ruska sila je bila tudi močno nezadostna in logistično ter drugače nepripravljena za dosego uradno razglašanih ciljev »demilitarizacije« in »denacifikacije« celotne Ukrajine. Kljub svojim pomanjkljivostim je tej sili uspelo hitro zasesti približno 15 % ukrajinskega ozemlja (nekateri dele kot operativno diverzijo in le začasno) ter učinkovito zaščititi obe napadeni republiki. Dodatno je vzpostavila in zavarovala kopenski most med Krimom in Donbasom, naredila Azovsko morje za del ruskih notranjih voda, prevzela nadzor nad največjo evropsko jedrsko elektrarno v Zaporožju ter Ukrajini odvzela zaloge plutonija in urana. Te zaloge bi bile zadostne, da bi Ukrajina lahko postala četrta najmočnejša jedrska sila na svetu. Slednje je bilo učinkovit odziv na predhodno izjavo Zelenskega, da Ukrajina namerava ponovno pridobiti jedrsko orožje. Preprečitev te nevarne možnosti je zagotovo služila kot dodatna in pomembna spodbuda za Putinovo odločitev.

Na začetku druge faze vojne v Ukrajini je ruska vojska prehitela pričakovano ukrajinsko različico ofenzive, podobno hrvaškima operacijama Blisk in Nevihta. Poleg tega je Ruska federacija uradno anektirala štiri ukrajinske pokrajine z rusko in rusko govorečo večino prebivalstva, njene oborožene sile pa so okupirale dober del le-teh. Leta 2014 in leta 2022 se je Moskva tako s silo ponovno pridobila znaten del nekdanje Novorusije, dodeljene Sovjetski Ukrajini leta 1920 in leta 1954. V nasprotju s Hrvaško, a podobno kot na Kosovu (1999, 2008), je vojna v Ukrajini podaljšala seznam več kot treh ducatov novih ali de facto spremenjenih meja med evropskimi državami po letu 1945.

Geostrateški vidik vojne v Ukrajini

Od leta 1991 sta geopolitični zemljevid Evrope močno spremenila dva procesa: vzhodna širitev Nata pod vodstvom ZDA, skupaj s tem tesno prepleteno širitvijo Evropske unije. Prva faza teh dveh procesov v letih 1990–1991 – vključitev vzhodne Nemčije v obe organizaciji – ni vplivala na notranjo krizo v Jugoslaviji, vključno s konfliktom na Hrvaškem. Do leta 2004 pa je proces širitve Nata že dosegel meje Ukrajine in Rusije, s čimer je dodal konfliktu v Ukrajini in glede Ukrajine zelo realno nadregionalno sestavino.

Več kot dve desetletji je bil eden ključnih geostrateških ciljev ZDA, s spodbujanjem »barvnih revolucij« dosegati spremembe režimov v postsovjetskem prostoru, vključno z Ukrajino in tudi Rusijo. Z uporabo Ukrajine kot orodja so si ZDA prizadevale škodovati Rusiji in jo oslabit. Pod močnim ameriškim pritiskom, kljub določili o nevtralnosti v ukrajinski ustavi iz leta 1992, kljub negativnemu izidu tozadevnih javnomnenjskih raziskav v Ukrajini ter nasprotovanju Nemčije in Francije, je Ukrajina na vrhu Nata v Bukarešti aprila 2008 prejela obljubo o članstvu v zavezništvu, vendar brez navedenega datuma. Rusija je temu javno in ostro nasprotovala, saj je morebitno članstvo Ukrajine v Natu obravnavala kot eksistencialno grožnjo. Ta odločitev Nata je sprožila verigo dogodkov, ki so v letu 2022 privedli do meddržavne vojne na ozemlju Ukrajine.

Za ZDA, daleč najpogostejšo kršiteljico mednarodnega prava, je uspešno izzivanje Rusije k dejanju agresije lepo ustrezalo lastnemu strateškemu cilju. Ruska invazija na Ukrajino je tako zagotovila odlično priložnost za demonizacijo in mednarodno izolacijo Rusije ter za poenotenje Zahoda pod vodstvom ZDA pri uvedbi brezprecedenčnega niza drastičnih gospodarskih in drugih sankcij proti njej. Od teh kaznovanih ukrepov so pričakovali, da bodo hitro uničili rusko gospodarstvo, pripeljali do padca režima Vladimirja Putina, do vojaškega poraza Rusije brez izgube ameriških življenj in da bodo povzročili razpad Rusije v več držav (kot sta to že prej javno napovedovala Zbigniew Brzezinski in korporacija RAND). Vendar se ta upanja niso uresničila. Poleg tega so se učinki zahodnih sankcij izkazali za veliko bolj škodljive za gospodarstva EU kot pa za rusko gospodarstvo, ne da bi spremenili izid vojne.

Pred začetkom in zlasti med drugo fazo vojne je Ukrajina prejela ogromno podporo od več deset držav, predvsem ZDA ter drugih članic in nečlanic Nata, v obliki težkega orožja, streliva, usposabljanja, obveščevalnih podatkov, gospodarske in humanitarne pomoči itd., vredne več sto milijard dolarjev oziroma evrov. Ukrajinski vojski se je pridružilo več kot dvajset tisoč tujih borcev, plačancev, prostovoljcev in inštruktorjev, medtem ko je na ruski strani služilo več kot dvajset

tisoč tujih vojakov, plačancev in prostovoljcev. Glede na državljanstvo so bili najštevilčnejši tujci na ukrajinski strani Poljaki, na ruski pa Severni Korejci. Ta močna zunanja vpletenost je lokalno vojno preoblikovala v nadregionalni oboroženi spopad med Rusijo in kolektivnim Zahodom pod vodstvom ZDA, pri čemer je Ukrajina žrtvovala svoje vojake in delovala kot uporabni satelit Zahoda.

Vojna je Ukrajini kot državi in ukrajinski družbi povzročila velikansko škodo. Od leta 2014 se je prebivalstvo pod nadzorom Kijeva zmanjšalo za polovico, ozemlje pa za vsaj petino. Po ocenah nekaterih zahodnih strokovnjakov so ukrajinska vojska, nacionalna garda in prostovoljske enote utrpale bistveno več kot milijon smrtnih žrtev. Ukrajina je izgubila tudi velik del svojih industrijskih zmogljivosti, kmetijstva, proizvodnje energije in kritične infrastrukture. Vojna v Ukrajini izstopa po obsegu povzročene uničenja, kršitvah mednarodnega humanitarnega prava, mednarodnem vplivu in stopnji vpletenosti velikih sil.

Nadaljevanje vojne ustreza geostrateškim ciljem ZDA, predvsem protiruskim, medtem ko Ukrajina zanje plačuje grozljivo ceno. Podaljševanje vojne izčrpanja uničuje sposobnost Ukrajine, da bi se ohranila, vsaj v svoji že okrnjeni obliki.

Odgovornost za vojno v Ukrajini

V govoru na Generalni skupščini OZN je ameriški predsednik Joe Biden pripisal Rusiji vso odgovornost za vojno v Ukrajini. Ta lažna obtožba je odtlej postala glavni slogan zahodne in ukrajinske protiruske propagande. V resnici pa je za izbruh in nadaljevanje vojne neposredno ali posredno odgovornih več držav. To velja predvsem za vodilno članico Nata, ZDA, ki so aprila 2008 namenoma sprožile verižno reakcijo v konfliktnih odnosih med Natom in Rusijo. ZDA so uporabile Nato za vpletanje EU v ta konflikt, čeprav to nasprotuje objektivnim gospodarskim in drugim interesom številnih članic EU, zlasti Nemčije. Ta verižna reakcija je privedla do tega, da je lokalni politični konflikt prerastel v meddržavno vojno, v kateri so ZDA uporabile Ukrajino predvsem kot plačano orodje za škodovanje in oslabitev Rusije. Nemčija in Francija sta s svojimi goljufivimi podpisi pod sporazumom Minsk 2 in z naknadnimi politikami skupaj z ZDA Ukrajini sedem let dopuščali sabotiranje mirne rešitve konflikta v Donbasu. Kot vodilni v skupni zunanji politiki Evropske unije sta spodbujali in podpirali Ukrajino v aktivnih pripravah na vojno z Rusijo. Zahodne sile so tako postale glavne soodgovorne za preobrazbo omejene notranje vojne v Ukrajini v širšo, veliko bolj smrtonosno in uničujočo, pretežno meddržavno vojno. Aprila 2022 sta ZDA in Velika Britanija preprečili sklenitev že parafranega rusko-ukrajinskega sporazuma o rešitvi

konflikta. Članice Nata in EU so s političnim spodbujanjem nasilne rešitve konflikta z Rusijo ter z dobavo orožja in sredstev Ukrajini omogočale nadaljevanje te vojne. Brez tega zunanjega poseganja bi bila vojna v Ukrajini že zdavnaj končana in zelo verjetno pod boljšimi pogoji za Ukrajino, kot si jih bo ta lahko izpogajala zdaj.

Vojno je 13. aprila 2014 začela ukrajinska vojska po ukazu ukrajinskega začasnega predsedstva. Pod dvema naslednjima predsednikoma, Porošenkom in Zelenskim, je Ukrajina kršila dve premirji in sabotirala izvajanje sporazuma Minsk 2 o mirni rešitvi konflikta v Donbasu. Predsednik Zelenski ni izpolnil svoje predvolilne obljube, da bo končal vojno – obljube, ki mu je leta 2019 prinesla zmago na volitvah. 21. marca 2021 je ukrajinski vojski ukazal napad na Donbas in Krim, s čimer je neposredno kršil tako sporazum Minsk 2 kot tudi mednarodno pravo. Ukaz ukrajinskega vodstva za močno stopnjevanje topniškega obstreljevanja Donecka od 16. februarja 2022 dalje je skupaj s premiki ukrajinskih vojaških enot namenoma izzval invazijo ruske vojske. S tem se je oboroženi spopad dejansko preoblikoval iz notranjega v pretežno meddržavnega. Aprila 2022 je predsednik Zelenski odstopil od parafriranega sporazuma z Rusko federacijo o mirni rešitvi spora, ki je bil sklenjen s pomočjo voditeljev Izraela in Turčije kot posrednikov. Ukrajina nosi odgovornost za žrtve in škodo, ki so jo njene sile povzročile na ozemlju Ukrajine in v Ruski federaciji.

Po drugi strani je Ruska federacija hudo kršila Ustanovno listino OZN, helsinkiška načela in ducat mednarodnih pogodb in sporazumov, s katerimi je Ukrajini jamčila varnost in suverenost znotraj njenih mednarodno priznanih meja. Februarja 2014 je storila dejanje agresije z okupacijo in aneksijo Krima. 24. februarja 2022 je storila drugo dejanje agresije z invazijo, delno okupacijo in uradno aneksijo štirih ukrajinskih pokrajin. Ruska federacija nosi odgovornost za žrtve in ogromno škodo, ki so jo ruske oborožene sile povzročile na ukrajinskem ozemlju.

Zaključek

Vojna v Ukrajini se bije, zato da bi s silo razrešili več medsebojno povezanih konfliktov. Glavni med njimi je med ZDA, kolektivnim Zahodom in Ukrajino kot njuno podložnico na eni strani ter Rusijo na drugi zaradi obljubljenega članstva Ukrajine v Natu. Rešitev tega konflikta bo močno vplivala na izide drugih konfliktov: med ZDA in Rusijo bilateralno, med Natom in Rusijo, med EU in Rusijo, med Rusijo in Ukrajino ter na notranje konflikte v Ukrajini glede njene prihodnosti – ali bo centralizirana, enoetnična in enojezična država,

ali bo postala dvoetnična in dvojezična federacija, ali pa bosta nastali celo dve Ukrajini.

Glede na jasno neravnovesje v vseh elementih vojaške in gospodarske moči ter v drugih s tem povezanih prednostih Rusije in glede na hude učinke izčrpavajoče vojne in katastrofalne izgube ukrajinskega prebivalstva in vojakov je že pred časom postalo jasno, da članicam Nata in Evropske unije ne bo uspelo doseči njihovega glavnega deklariranega cilja v tej vojni – strateškega vojaškega in političnega poraza Rusije.

Glede na politične, geostrateške, geografske in druge posebnosti te vojne kolektivni Zahod Rusije ne bi mogel strateško poraziti brez neposrednega kolektivnega vojaškega posega, v nekaterih pogledih podobnega agresiji ZDA in Nata z bombnimi napadi na Zvezno Republiko Jugoslavijo leta 1999. Le da doslej nobena članica »koalicije voljnih« ni tvegala zaradi Ukrajine vstopiti v neposredno vojno proti raketni jedrski velesili Rusiji. Verjetno je od radikalne eskalacije vojne obe strani odvrčal grozeči morebitni jedrski holokavst. Nobena država danes ne kaže, da bi bila sposobna in voljna jamčiti za varnost Ukrajine. To velja tudi za ZDA, ki so se že dvakrat (leta 2014 in 2022) odpovedale svoji obveznosti zagotavljanja varnosti in teritorialne celovitosti Ukrajine v skladu z Budimpeškim memorandumom iz leta 1994. Ukrajina je takrat pod ameriškim pritiskom pristala na to, da izroči Rusiji vse nekdanje sovjetsko jedrsko orožje, ki je ostalo na njenem ozemlju, in postane nejedrska država.

Poglavitni izid posredniške vojne v Ukrajini bo zelo verjetno politični poraz ZDA in Nata, še eden po tistem v Afganistanu. Po drugi strani so ZDA tokrat precej uspešno že uresničile več stranskih ciljev. Okrepile so svojo hegemonijo v zahodnem taboru in v večjem delu Evrope, ponovno aktivirale Nato, pritegnile vanj dve novi članici, Finsko in Švedsko, si še bolj podredile ter hkrati gospodarsko in politično oslabile Evropsko unijo, za precej časa zastrupile odnose med Nemčijo, Evropsko unijo in Rusijo ter Rusiji povzročile znatno gospodarsko in politično škodo.

Enajst let po tem, ko je kijevski režim začel vojno, je Ukrajina veliko bolj oddaljena od uresničitve svojih ključnih strateških ciljev – poraza Rusije ter ponovne vzpostavitve nadzora svoje vlade in s tem državne suverenosti nad celotnim svojim mednarodno priznanim ozemljem – kot je to bila februarja 2022, kaj šele februarja 2014. V nasprotju s številnimi izjavami uradnikov Nata Ukrajina dejansko ni nič bližje članstvu v zavezništvu kot na začetku vojne. Njene zahteve, zapisane v mirovnem načrtu z desetimi točkami, ostajajo nedosegljive. Odlok Zelenskega, ki je pogoj za odpravo prepovedi kakršnih koli pogajanj z Rusko federacijo, vsebuje še eno zahtevo, namreč odstranitev Putina s položaja njenega predsednika. Vendar bo Zelenski sam, čigar mandat se je iztekel maja 2024, predsedniški položaj zagotovo zapustil veliko prej kot Putin.

Po drugi strani je Ruska federacija dosegla nekatere svoje strateške cilje, čeprav ne dveh glavnih razglašanih – trajne »nevtralizacije« in »demilitarizacije« Ukrajine, podobno, kot je to veljalo za Avstrijo leta 1955. Da ne omenjamo drugih ruskih zahtev, navedenih v memorandumu z 12 točkami, predstavljenem ukrajinski delegaciji v Istanbulu. Te vključujejo pravice ruske manjšine, Ruske pravoslavne cerkve in uradni status ruskega jezika. Zaradi medsebojno izključujočih se ciljev obeh strani končnega izida vojne v Ukrajini in v zvezi z Ukrajino ni mogoče doseči po kompromisni poti za diplomatsko mizo. Podobno, kot je to veljalo za izid spopadov na Hrvaškem leta 1995, v Srbiji leta 1999, v Gruziji leta 2008 in v Azerbajdžanu leta 2023, bo tudi tokrat ta odločen na bojišču. Vendar bo predvidoma zelo drugačen. Vojna izčrpavanja, ki jo je vsilila Rusija, bo zelo verjetno privedla do kolapsa kijevskega režima in/ali ukrajinske vojske. Morda bo, podobno kot ob koncu vojne za Kosovo junija 1999, protokol o premirju podpisan s strani vojaških poveljnikov obeh sprtih strani. Morda se bo to zgodilo leta 2026. Temu bi sledila prekinitev ognja z umikom ukrajinskih sil za linije, določene v protokolu.

Verjeten izid vojne za Ukrajino samo bi lahko bil podoben tistima v Srbiji in Gruziji – izguba znatnega dela ukrajinskega državnega ozemlja in vzpostavitev de facto nove, splošno mednarodno nepriznane meddržavne meje. Poleg tega je povsem mogoče, da bo Ukrajina po vojni spet postala etnično in kulturno bolj homogena država brez dostopa do morja, na približno polovici tistega ozemlja, ki ga je zasedala pred letom 2014. Če bi osnova njene zunanje politike spet postala nevtralnost in če bi vzpostavila dobre odnose z vsemi svojimi sosedami in širše, bi lahko Ukrajina igrala pozitivno vlogo v prihodnji evropski varnostni arhitekturi kot blažilnik, ki zmanjšuje napetosti med Rusko federacijo in državami članicami Nata.

Izbrana literatura

- Baud, Jacques (2023): *Ukraine entre Guerre et Paix*. Paris, Max Milo.
- Bebler, Anton (ur.). (2015): 'Frozen conflicts' in Europe. Opladen, Barbara Budrich.
- Brzezinski, Zbigniew (1997): Geostategy for Eurasia. *Foreign Affairs* 76 (5): 56–68.
- Goldstein, Ivo (2008): *Hrvaška zgodovina*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Larrabee, F. Stephen, Peter A. Wilson and John Gordon (2015): *The Ukrainian Crisis and European Security*. Santa Monica, RAND Corporation.
- Maver, Aleš (2023): *Ukrajina, od igre prestolov do vojne za samostojnost*. Celje, Celjska Mohorjeva Družba.
- Petro N. Nikolai (2023): *The tragedy of Ukraine*. Berlin, De Gruyter.
- Pleiner, H. (2023): Der Konflikt um die Ukraine. *MZ* 5: 571–583. Wien.
- Plokhyy, Serhii (2022): *Vrata Evrope: zgodovina Ukrajine*. Ljubljana, UMC0.